

Ἀριστοτέλη. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπόλυτης ἐνότητας καὶ ταυτότητας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ Σύμπαντος. Ἡ ἀπόλυτη καὶ αἰώνια ἀρχὴ τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας ὅλου τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου. Τὸ Πᾶν εἶναι Ἐν καὶ τὸ Πᾶν — Ἐν εἶναι ψυχὴ, πνεῦμα, ζωὴ («Ζῶον ἔμψυχον ἔνουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν» (Πλάτ. Τιμ. 30B).

ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Καὶ ἡ Φιλοσοφία τοῦ Νεώτερου Εὐρωπαϊκοῦ Κόσμου, στὸ μεγαλύτερο μέρος της, βασιζέται ἀπάνω στὴ δυναμικὴ κοσμοθεωρία καὶ εἶναι ζωϊστική. Ὁ Πανζωϊσμός (Vitalisme) τῶν Νεώτερον Χρόνων ἐβλάστησε καὶ ἀνθίσει κυρίως μέσα στὸν κόσμον τῶν γιατρῶν, τῶν ἀλχημιστῶν καὶ ἀστρολόγων τῆς ἐποχῆς τῆς Ἀναγέννησης καὶ εἶχε τεράστια ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ Ἱστορία ὅλου τοῦ Νεώτερου Εὐρωπαϊκοῦ Κόσμου.

1. P A R A C E L S U S Philippus Aureolus Theophrastus Bombistus (1493 — 1541). Πρῶτος πανψυχιστῆς — πανζωϊστῆς στὴν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας τῶν Νεώτερον Χρόνων εἶναι ὁ Γερμανὸς μυστικιστῆς γιατρὸς καὶ φιλόσοφος Παράκελσος. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Παράκελσου εἶναι δυναμικὴ, μυστικιστικὴ, δοργανικιστικὴ, πανψυχιστικὴ, καὶ εἶχε κολοσσιαία ἐπίδραση σ' ὅλη τὴν πνευματικὴν Εὐρώπην τῶν Νεώτερον Χρόνων καὶ ἰδίως στὸν Κόσμον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ρωμαντισμοῦ. Στὰ μάτια τοῦ Παράκελσου ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Κόσμου εἶναι δύναμη, ποὺ μετέχει καὶ στὴν Ὑλὴ καὶ στὸ Πνεῦμα. Δύναμη καὶ οὐσία ὑλοπνευματικὴ. Στὴ δύναμη αὕτη ὁ Παράκελσος ἔδωσε τὸ ὄνομα «Ἀρχαῖος» («Archeus»). Ὁ «Ἀρχαῖος», στὸ νόημα τοῦ Παράκελσου, ἐνεργεῖ μέσα σ' ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου μὲ σκοπιμότητα (κοσμοθεωρία δυναμικῆς τελολογίας). Στὰ κατώτερα ὄντα, ὡς δύναμη φυσικῆς δοργανικῆς κατασκευῆς καὶ λειτουργίας, στ' ἀνώτερα ὄντα ὡς οὐράνιο, ἀστρῖνο, ἀόρατο πνεῦμα καὶ δύναμη ζωῆς (spiritus vitae). Μέσα στὸν Ἄνθρωπον ὑπάρχει καὶ μι' ἀνώτερη ἀρχή, ἡ θεία ψυχὴ, πηγὴ τῆς ἠθικῆς ζωῆς του. Ἡ Ἀνθρώπινη Γνώση, κατὰ τὸν Παράκελσον, εἶναι ἡ δύναμη τοῦ φυσικοῦ φωτὸς τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος καὶ στὴν οὐσία της εἶναι αὐτοαποκάλυψη τοῦ φυσικοῦ πανψυχικοῦ Σύμπαντος.

2. H E L M O N T Johann Baptista Van (1577 — 1644). Τὴν ἰδεολογία τοῦ Παράκελσου ἀσπάζεται καὶ ὁ μαθητῆς του Helmont, μαθηματικός, βοτανικός, γιατρὸς καὶ μυστικιστῆς φιλόσοφος τῶν χρόνων ἐκείνων.

3. B Ö E M E Jacob (1575 — 1624). Ὁ μυστικιστῆς, πανψυχιστῆς καὶ πανζωϊστῆς φιλόσοφος Jacob Böeme, ἐπιρροεασμένος ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ Παράκελσου, δέχεται τὴν θεωρίαν τῆς ὑπαρξῆς τριῶν εἰδῶν ζωῆς μέσα στὸ Σύμπαν, γήϊνης, πνευματικῆς καὶ θείας ζωῆς.

4. B R U N O Giordano (1548 — 1600). Καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ φιλοσόφου Giordano Bruno, ποὺ ἔκαψαν ζωντανὸ οἱ αἰώ-

νιες σκοτεινές και αντιδραστικές δυνάμεις της 'Ιστορίας για την ηλιοκεντρική θεωρία του, είναι δυναμική, πανψυχιστική και πανζωϊστική.

5. DESCARTES René. 'Αντίθετα προς τη δυναμική και οργανιστική κοσμοθεωρία των πανψυχιστών και πανζωϊστών φιλοσόφων των Νεώτερων Χρόνων ή φιλοσοφία του Descartes είναι μηχανιστική. 'Επίσης μηχανιστική είναι και η φιλοσοφία των φιλοσόφων Malebranche, Bacon, Hobbes κ.ά. 'Η μηχανιστική φιλοσοφία του Descartes και όλων αυτών των φιλοσόφων στηρίζεται στη θεωρία των ζωϊκών πνευμάτων (esprits animaux), είδους λεπτότατων κινητών μορίων των νεύρων, του αίματος και του έγκεφάλου.

6. SPINOZA. 'Ο Spinoza θεωρεί τη Ζωή, ως τη δύναμη που κρατάει όλα τα όντα όλου του Κόσμου μέσα στη σφαίρα της ούσίας του.

7. LEIBNIZ. 'Η κοσμοθεωρία του Leibniz είναι επίσης δυναμική, πανψυχιστική και πανζωϊστική. Κοσμοθεωρία απόλυτου μονιστικού Σπριτουαλισμού.

8. MAURPURTUIS Pierre Moreaud de (1698 — 1759). 'Η κοσμοθεωρία του Γάλλου φυσικομαθηματικού και φιλοσόφου Maupertuis είναι δυναμική, αλλά σε ύλοζωϊστικό νόημα.

9. DIDEROT Denis (1713 — 1784). Δυναμική, άλλ' επίσης σε ύλοζωϊστικό νόημα (ύλοζωϊστικός πανθεισμός), είναι η φιλοσοφία του από τους έγκυκλοπαιδικούς της Γαλλίας του 18ου αιώνα μαθηματικού, κριτικού της Τέχνης, ποιητή και φιλοσόφου Diderot. 'Ο Diderot θεωρεί το Σύμπαν ως ένα όλο, ως ένα "Ατομο. Νόμος του ο νόμος του αιώνιου Γίγνεσθαι, της αιώνιας κίνησης, ροής, μεταβολής. Στην απόλυτη πραγματικότητα, κατά τον Diderot, δεν υπάρχει θάνατος μέσα στον Κόσμο. 'Ο Κόσμος είναι άφθαρτος, αιώνιος, άθάνατος. 'Αλλ' η άθανασία αυτή είναι η άφθαρσία της "Υλης, στο νόημα του μεταφυσικού μονιστικού 'Υλισμού.

'Ο Diderot είναι ένας από τους πιστούς της θεωρίας του 'Ατομισμού. Τα «άτομα», κατά τον Diderot, και σ' αυτήν ακόμα την περίοδο της φύσης και της μορφής του 'Ανόργανου στην ιστορική εξέλιξη του 'Οντος, έχουν μέσα τους μια λανθάνουσα δύναμη και ικανότητα αίσταντικότητας (sensibilité sourde).

10. STAHL Georg Ernst (1660 — 1734). 'Ο Γερμανός γιατρός, φυσικοχημικός και φιλόσοφος Georg Stahl είναι ο κατ' έξοχήν πανψυχιστής φιλόσοφος του 17ου και του 18ου αιώνα. 'Ο Stahl θεωρεί τη Ζωή ως δημιουργία της Ψυχής. Την Ψυχή ο Stahl νοεί κατά την 'Αριστοτελική θεωρία της θρεπτικής ψυχής και τη θεωρία της ύλοζωϊστικής ή ύλοπνευματικής πρώτης ύλης του Σύμπαντος («Archeus») του Παράκελσου και του Helmont.

11. Δυναμική και πανζωϊστική είναι επίσης και η κοσμοθεωρία των φυσιοδιφών Buffon (1707 — 1781) και Cuvier (1769 — 1832), του γιατρού και φιλοσόφου Barthez (1734 — 1806) και του θεμελιωτή της θεωρίας του βιολογικού 'Οργανισμού Γάλλου φυσιολόγου Bichat (1771 — 1802).

12. **GOETHE**. Δυναμική καὶ πανψυχιστική — πανζωϊστική, στὸ νόημα τοῦ Σπινοζικοῦ Πανθεϊσμοῦ, εἶναι καὶ ἡ μεταφυσική κοσμοθεωρία τοῦ ποιητῆ τοῦ Φάουστ. Ὁ Goethe θεωρεῖ τὴν οὐσία τοῦ Σύμπαντος καὶ ὡς ὕλη καὶ ὡς πνεῦμα. Στὰ μάτια του δὲν ὑπάρχει ὕλη χωρὶς πνεῦμα καὶ πνεῦμα χωρὶς ὕλη. Ὁ Θεός, κατὰ τὴ θεωρία του, εἶναι μέσα στὴ Φύση καὶ ἡ Φύση μέσα στὸ Θεό. Ἡ Φύση εἶναι τὸ ζωντανὸ φόρεμα τῆς Θεότητος. Ἡ Θεότητα ἀγκαλιάζει τὰ πάντα καὶ τὰ πάντα εἶναι θεῖα, ἔμψυχα κι' ἔμβια. Ἡ Ζωὴ εἶναι αἰώνια, αἰώνιο Γίγνεσθαι, ἀέναη κίνηση καὶ μεταβολή. Ὁλος ὁ Κόσμος εἶναι μία ὁργανωμένη ἐνότητα «μονάδων» ἢ «ἐντελεχειῶν» ἢ «ψυχῶν». Ἡ μεταφυσική τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἀθάνατου Faust ὑψώνει τὴ Ζωὴ σὲ μεταφυσικὲς σφαῖρες.

13. **KANT**. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Kant, ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ζωῆς, θεμελιώνεται στὴ δυναμικὴ σπιριτουαλιστικὴ κοσμοθεωρία. Ἡ Ζωή, στὰ μάτια τοῦ Kant, δὲν εἶναι ιδιότητα τῆς Ὑλης. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ζωῆς εἶναι αὐτὴ, πνευματική. Ἡ Ζωὴ εἶναι ἐσωτερικὴ δύναμη αὐτοπροσδιορισμοῦ ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀρχὴ ἐνεργείας, ἀρχὴ ἐνεργητικότητος ἐνὸς ἔμψυχου κι' ἔμβιου ὄντος σύμφωνα μ' ἓνα σκοπὸ σὲ ἀπόλυτη ἁρμονία μὲ τοὺς νόμους τοῦ βουλευτικοῦ του. Ἡ Ζωή, στὸ νόημα τοῦ Kant, ὡς πνευματικὴ καὶ αὐτὴ, στὴν οὐσία της, ἀρχή, εἶναι πηγὴ αὐτενεργείας, αὐτονομίας, δημιουργικῆς ἐλευθερίας.

14. **FICHTE**. Δυναμικὴ εἶναι καὶ ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Fichte. Τὸ Ὄν, στὸ νόημα τοῦ Fichte, εἶναι ζωὴ καὶ δημιουργία. Στὸν Κόσμο δὲν ὑπάρχει ἄλλο Ὄν παρὰ μόνο τὸ ἔμψυχο καὶ ἐνζωο Ὄν. Τὸ Ὄν — Ζωή, ἢ ζωὴ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀπολύτου. Τὸ αἰώνιο Ἔν εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνια ζωὴ.

15. **SCHELLING**. Δυναμικὴ, ὁργανικιστικὴ, πανψυχιστικὴ καὶ πανζωϊστικὴ εἶναι καὶ ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Schelling. Ἡ Ζωή, στὰ μάτια τοῦ Schelling, εἶναι ἐλεύθερο παιγνίδι δυνάμεων. Στὴν οὐσία της ἡ Ζωὴ εἶναι ἐλευθερία, αὐτενέργεια, αὐτοδημιουργία, αὐτοπροσδιορισμός, αὐτονομία, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ ἐσωτερικοῦ εἶναι τοῦ ἀπολύτου Ἐγώ. Ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τῆς Ζωῆς εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς δημιουργικῆς Ἐνεργείας. Ἡ Φύση, στὸ νόημα τοῦ Schelling, εἶναι ζῶσα οὐσία κι' ἐνέργεια, ζῶν ὁργανισμός, ποὺ μέσα στὰ βῆθη του βρῖσκει ὅλες τὶς πηγὰς τῆς αἰώνιας δημιουργίας του. Τὰ πάντα κλείνουν μέσα στὰ βῆθη τους μιὰ αἰώνια τάση καὶ δρμὴ πρὸς μιὰ ὑψηλότερη μορφή τῆς Ζωῆς.

Μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες καὶ σημαντικώτερες θεωρίες τοῦ Schelling εἶναι ἡ ὁργανικιστικὴ του θεωρία. Τὸ Ἀνόργανο, ἢ Ὑλη, κατὰ τὸ Schelling, εἶναι ἀπονεκρωμένη ζωὴ. Τὸ Ὀργανικὸ εἶναι ζωὴ. Ὅλα τὰ ὄντα ὄλου τοῦ Κόσμου εἶναι δλοζώντανα ὄντα. Καὶ ὅλα τὰ ζῶντα ὄντα ὄλου τοῦ Κόσμου, στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα, εἶναι πραγματικοὶ ὁργανισμοὶ ζωῆς. Ὀργανικότητα καὶ Ζωή, στὸ νόημα τοῦ Schelling, εἶναι ταυτῶσες ἔννοιες, ἓνα καὶ τὸ αὐτό. Τὸ Ἀνόργανο καὶ τὸ Ὀργανικὸ εἶναι μέλη τοῦ πανοργανισμοῦ τοῦ Σύμπαντος.

16. SCHELLING ΚΑΙ ΡΩΜΑΝΤΙΣΜΟΣ. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Schelling εἶχε τεράστια ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς του καὶ ἰδίως στὸ κίνημα τοῦ Ρωμαντισμοῦ τῆς Εὐρώπης τοῦ 19ου αἰώνα. Ἡ κυριώτερη θεωρία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ρωμαντισμοῦ εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ταυτότητας τῆς Ζωῆς, στὸ βιολογικὸ νόημά της, καὶ τῆς Ζωῆς, στὸ καθαρὸ πνευματικὸ νόημά της, τῆς πνευματικῆς Ζωῆς. Ἡ ζωὴ τοῦ Ἄνθρωπου, στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, ἐνοραῖται ἀπὸ τοὺς ρωμαντικοὺς τῆς Γερμανίας τοῦ 19ου αἰώνα στὴν ἀπόλυτη ἐνότητά της μετὰ τὴ ζωὴ τοῦ Σύμπαντος, ὡς ζωὴ μέσα στὰ θεῖα Κόσμο, τὸν κόσμο τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ζωή, στὸ νόημα τῶν ρωμαντικῶν τῶν Χρόνων ἐκείνων, ταυτίζεται ἀπόλυτα μετὰ τὴ Θεότητα. Ἡ Θεότητα εἶναι ζωὴ καὶ ἡ Ζωὴ εἶναι ἡ Θεότητα.

17. HEGEL. Μέσα στὸν ὠκεανὸ τῆς δυναμικῆς καὶ πανζωϊστικῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Kant, τοῦ Fichte καὶ τοῦ Schelling, πλέει καὶ τὸ καράβι τῆς πανσπιριτουαλιστικῆς καὶ ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας τοῦ Hegel, ποὺ θ' ἀναπτύχθῃ πλατύτερα στὸ ἀκόλουθο Κεφάλαιο. Ἡ Φύση, στὰ μάτια τοῦ Hegel, εἶναι μιὰ ὀλοζώντανη Ὀλότητα. Τὸ Πᾶν εἶναι αἰώνιο Γίγνεσθαι, αἰώνια διαλεκτικὴ κίνηση. Τὸ Σύμπαν εἶναι ἓνας ἐνιαῖος ὀργανισμὸς ζωῆς μετὰ τρία στάδια ἢ στρώματα σ' ὅλη τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξή του. Τὰ στρώματα αὐτὰ εἶναι τὰ στρώματα τοῦ γεωλογικοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ φυτικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ βασιλείου τῶν ζώων. Ἡ Ζωὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἀπολύτου ὄντος — Πραγματικοῦ (an sich und für sich Sein). Τὸ Ἀπόλυτο ὄν εἶναι πνεῦμα — ζωή.

18. RAVAISSON — MOLLIEN FELIX (1813 — 1900). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Schelling πέρασε στὴ Γαλλία μετὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ravaisson. Ἡ φιλοσοφία ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Ravaisson εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴ φιλοσοφία ὅλης τῆς Γαλλίας καὶ ἰδίως στὴ φιλοσοφία τῶν μεγάλων φιλοσόφων Lachelier, Boutroux καὶ Bergson.

Ἡ κεντρικὴ θεωρία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ravaisson εἶναι ἡ θεωρία τῆς Ζωῆς. Ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ ὄντος, στὰ μάτια τοῦ Ravaisson, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ζωῆς. Τὸ ὄντως ὄν, τὸ ἀπόλυτο ὄν, εἶναι ζωὴ καὶ μόνο ζωή. ὄν χωρὶς ζωὴ δὲν ὑπάρχει μέσα σ' ὅλο τὸν Κόσμο. Ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου εἶναι ἔμφυχα καὶ ἔμβια ὄντα. Μέσα σ' ὅλο τὸν Κόσμο ὑπάρχουν μόνο ὀργανικὰ ὄντα, ὄντα ζωῆς. Οἱ κυριώτερες κατηγορίαι τῆς Ζωῆς εἶναι οἱ κατηγορίαι τῆς Ἐνότητος καὶ τῆς Ὀλότητος. Ἡ Ζωή, στὴν ἀληθινὴ οὐσία της, εἶναι αὐτόματη κίνηση, πρώτη ἀρχὴ αὐτενεργητικῆς, δύναμη αὐτοδημιουργίας.

Στὴ φιλοσοφία τοῦ Ravaisson, ὅπως καὶ στὴ φιλοσοφία τοῦ Schelling, ξεχωριστὴ θέση καὶ πρωταρχικὴ ἀξία κατέχει ἡ αἰσθητικὴ, ἡ καλλιτεχνικὴ πνευματικὴ ἐνόραση τῆς Ζωῆς, τοῦ ὄντος, τοῦ Παντός.

19. BERGSON. Ἡ πανψυχιστικὴ — πανζωϊστικὴ Μεταφυσικὴ τῶν Νεώτερων Χρόνων, ποὺ οἱ πρώτες πηγές της πηγάζουν κυρίως ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν κορυφῶν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Πλωτίνου, ἀποκορυφώνεται στὴ φιλοσοφία τοῦ Bergson. Βασικὴ ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Bergson εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ζωῆς. Ἡ Ζωή, στὰ μάτια τοῦ

Bergson, είναι αδιάκοπη και άέναη κίνηση δημιουργίας, δημιουργική δύναμη — τάση — όρμη — εξέλιξη. Ούσία τής Ζωής ή αύτενέργεια, ή αὐτοδημιουργία, ή Έλευθερία. Τὸ Πᾶν είναι Ἐν καὶ τὸ Πᾶν — Ἐν είναι ἄπειρος κι' αἰώνιος ὠκεανὸς ζωῆς — δημιουργίας. Ὅλα τ' ἀτομικὰ ὄντα, ποὺ ὑπάρχουν καὶ ζοῦν μέσα στὸ Σύμπαν, στὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα, είναι ποταμάκια τοῦ ἐνὸς ἄπειρου κι' αἰώνιου ποταμοῦ τής Ζωῆς, κύματα τοῦ ἀπέραντου πολυτάραχου ὠκεανοῦ τοῦ σ' αἰώνιο γίνεσθαι κι' αἰώνια κίνηση, ροή, μεταβολή καὶ δημιουργία ἀπολύτου ὄντος.

20. DRISCH Hans (1867 — 1941). Μὲ τις πανψυχιστικὲς — πανζωϊστικὲς θεωρίες τοῦ Bergson συγγενεύουν πολὺ καὶ οἱ θεωρίες τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φυσικοῦ, βιολόγου καὶ φιλοσόφου Drisch. Ἡ νεοβιταλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Drisch ἀντιμάχεται καὶ πολεμάει σφοδρότατα τὴν κοσμοθεωρία τοῦ μηχανιστικοῦ Ὑλισμοῦ. Ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν φαινομένων τής Ζωῆς, κατὰ τὸν Drisch, είναι μιὰ ἐνιαία ἀρχὴ αὐτονομίας, ποὺ ὀνομάζει μὲ τὸν Ἀριστοτελικὸ ὄρο «Ἐντελέχεια». Ἡ οὐσία τής Ζωῆς, στὰ μάτια τοῦ Drisch, είναι ἡ αὐτονομία καὶ αὐτορρύθμιση, ἡ ἐσωτερικὴ αὐτενέργεια, ἰσοδυναμία καὶ ἰσορροπία, μ' ἓνα λόγο ἡ ἐσωτερικὴ τελολογία, σὲ δυναμικὸ νόημα, ἡ δυναμικὴ τελολογία. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνεργεῖ μέσα στὸ φυσικὸ ζωντανὸ ὄργανισμό, κατὰ τὸν Drisch, είναι ἡ «Ἐντελέχεια». Ἡ «Ἐντελέχεια» είναι ἓνας ξεχωριστὸς φυσικὸς ψυχοειδὴς παράγοντας, μιὰ ὑπέροτατη ἐνυπαρκτικὴ ἢ ἐνδοκοσμικὴ ἢ ἐνδοοργανικὴ (immanent) δημιουργικὴ αὐτορρυθμιστικὴ ἀρχή, ποὺ οὐσία της είναι ἡ ἐσωτερικὴ δυναμικὴ τελολογία, ἡ τάξη καὶ ἡ ἀρμονία.

Ἡ ἰδέα, ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλη τὴ βιταλιστικὴ φιλοσοφία τοῦ Drisch είναι ἡ ἰδέα τής Ὀλότητας. Κάθε ὄν ποὺ ὑπάρχει καὶ ζεῖ μέσα στὸ Σύμπαν, κατὰ τὸν Drisch, είναι ἓνας ὄργανισμὸς ζωῆς. Καὶ κάθε ὄργανισμὸς ζωῆς ἀποτελεῖ ἓνα ἐνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο ὄλο μὲ μιὰ ψυχὴ, μ' ἓνα πνεῦμα, μ' ἓνα σκοπό.

Δυναμικὴ είναι καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Γάλλων φιλοσόφων Guyau, Lachelier, Fouillée, Boutroux, Lavelle.

21. GUYAU Jean Marie (1854 — 1888). Ὁ Guyau, είναι ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ φιλοσοφικοῦ Ἐξελικτισμοῦ (Evolutionisme) στὴ Γαλλία. Κατὰ τὸν Guyau τὸ ἀπόλυτο ὄν είναι πηγὴ αἰώνιας ζωῆς. Ὅλα τὰ ὄντα ὅλου τοῦ Κόσμου ἔχουν βαθειὰ μέσα τους μιὰ παγκόσμια ὁριμὴ πρὸς τὴ ζωὴ. Κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ ὄντος ὁ πόθος καὶ ἡ θέλση τής Ζωῆς. Ὅσο πιὸ ἐντατικὴ είναι ἡ Ζωὴ, τόσο καὶ πιὸ ἐκτατικὴ, πλουσιώτερη, εὐφορώτερη. Ἀπάνω στὸ ἀληθινὸ νόημα τής Ζωῆς, στὸ ὄντολογικὸ νόημά της, στηρίζεται ἡ Κοινωνία, ἡ Θρησκεία, ἡ Ἠθικὴ, ἡ Αἰσθητικὴ. Θεμελιώδης νόμος τής Ζωῆς είναι ὁ νόμος τής Ἀλληλεγγύης, τής οὐσίας καὶ τής βασικῆς ἀρχῆς τής Ἠθικῆς.

22. LACHELIER Jules (1832 — 1918). Κατὰ τὸ Lachelier ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀπολύτου ὄντος είναι ἡ ἀρχὴ τής Ζωῆς. Ἡ Ζωὴ είναι «δημιουργικὴ τάση καὶ ὄρμη κι' ἐνέργεια, δυναμικὴ ἐνότητα τοῦ ὅλου ὄ-

γανισμού τοῦ Σύμπαντος.» Ἡ Ψυχὴ εἶναι ἡ δύναμη καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς δυναμικῆς ἐνότητος τῆς Ζωῆς. Ἡ Ζωὴ εἶναι ἀέναη δημιουργία.

23. FOYILLÉE Alfred (1838 — 1912). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Fouillée εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ ἰδεαλιστικοῦ Ἐξελικτισμοῦ, τοῦ ψυχικοῦ ἢ σπιριτουαλιστικοῦ Μονισμοῦ. Ἡ Ζωή, κατὰ τὸ Fouillée, εἶναι δημιουργία δυναμικῶν πνευματικῶν παραγόντων, τῶν ἰδεῶν — δυνάμεων (Idées — forces) τῆς Ἱστορίας.

24. BOUTROUX Émile (1845 — 1921). Κατὰ τὸν Boutroux, μαθητὴ τοῦ Lachelier, ἡ Ζωὴ εἶναι αὐτόνομη κίνηση, αὐτενέργεια. Οὐσία τῆς Ζωῆς ἡ Ἐλευθερία.

25. LAVELLE Louis (1883 — 1951). Καὶ ἡ μεταφυσικὴ κοσμοθεωρία τοῦ μεγάλου Γάλλου σπιριτουαλιστῆ μεταφυσικοῦ L. Lavelle, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς μεγάλους πρωτοπόρους τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πνεύματος στὴ Γαλλία τῆς ἐποχῆς μας, εἶναι δυναμικὴ. Στὰ μάτια του τὸ ἀπόλυτο Ὄν, εἶναι αἰώνια ἐνέργεια (Acte).

26. DILTHEY Wilhelm (1833 — 1911). Ὁ μέγας συστηματικὸς φιλόσοφος τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Πνεύματος (Geisteswissenschaften) εἶναι ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τοῦ ρεύματος τῆς φιλοσοφίας τῆς Ζωῆς στὴ Γερμανία τῶν τελευταίων δεκάχρονων τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τῶν πρώτων δεκάχρονων τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Ἐν τῷ ρεῦμα τῆς φιλοσοφίας τῆς Ζωῆς (Lebensphilosophie) εἶναι ἐν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ρεύματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Γερμανικοῦ Κόσμου τῶν τριῶν τελευταίων αἰώνων. Ὡς φιλόσοφοι τῆς Ζωῆς χαρακτηρίζεται δλόκληρη σειρά πνευμάτων (φιλοσόφων καὶ ποιητῶν) τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους, ὅπως οἱ Hamann, Herder, Jacobi, Goethe, Fichte, Schelling, Schlegel, Novalis, Schopenhauer, Nietzsche, Simmel, Scheler, Spengler, Keyserling, Joel, Johan Müller, Klages κ.ἄ.

Ἐξωριστὴ θέση μέσα στὸ ρεῦμα τῆς φιλοσοφίας τῆς Ζωῆς τῆς Γερμανίας κατέχει ὁ Dilthey. Ἐν τῷ κεντρικῷ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Dilthey εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς Ζωῆς. Κύριος σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας τῆς Ζωῆς, κατὰ τὸν Dilthey, εἶναι ἡ βαθειὰ κατανόηση (Verstehen) τῆς Ζωῆς, μὲ ἄλλους λόγους ἢ βαθειὰ αὐτοσυνείδηση τοῦ ὄντος, τῆς Ζωῆς, τοῦ Πνεύματος. Ἡ θεωρία τῆς Ζωῆς, στὸ νόημα τοῦ Dilthey, εἶναι τεολογική. Ἡ θεωρία αὕτη φανερῶνει τὴν καθαρὰ σπιριτουαλιστικὴν καὶ ἰδεαλιστικὴν κατεύθυνση τῆς φιλοσοφίας του. Ἡ Ζωή, ἔντα μάτια τοῦ Dilthey, εἶναι μιὰ κλειστὴ ἐνότητα, μιὰ ὁλότητα, ἓνα σύνολο τάσεων ποὺ ἀγκαλιάζουν ὅλο τὸ Ἀνθρώπινο Ἔνός. Ἡ Ζωὴ εἶναι κίνηση. Ἐμβλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Dilthey, εἶναι ὁ λόγος του: «Ἐν Πᾶν προχωρεῖ, τίποτα δὲν εἶναι στάσιμο, τίποτα δὲ στέκεται καὶ δὲ μένει.» Ὡς ἱστορικὴ κίνηση ἡ Ζωὴ εἶναι, στὸ βάθος της, συνείδηση πνευματικὴ, αὐτοσυνείδηση, μὲ ὅλες τὶς συγκινησιακὰς καταστάσεις τῆς Ψυχῆς, κίνηση τῆς Ζωῆς πρὸς τὴ Ζωή. Ἐν τῷ ἀπόλυτο Ὄν, ἡ ἀπόλυτη ἱεραγματικότης, εἶναι ἡ Ζωὴ καὶ μόνο ἡ Ζωὴ. Ἡ πνευματικὴ Ζωὴ, τὸ πνευματικὸ Γίγνεσθαι.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Dilthey εἶχε μεγάλη ἐπίδραση σ' ὅλη τὴ φιλοσοφία τῆς Γερμανίας τῆς ἐποχῆς του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τῆς Γερμανίας τοῦ αἰῶνα μας εἶναι μαθητὲς τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς του. Ὁ κορυφαῖος ἀπ' ὅλους εἶναι ὁ Eduard Spranger (1882 — 1963), ὁ διάσημος τῆς ἐποχῆς μας ψυχολόγος, παιδαγωγὸς καὶ φιλόσοφος τοῦ Πολιτισμοῦ.

Ἀνάμεσα στοὺς φιλοσόφους τῆς Ζωῆς ἔχουν ἐπίσης τὴ θέση τους καὶ οἱ δύο μεγάλοι Ἀγγλοσάξωνες φιλόσοφοι James καὶ Whitehead.

27. JAMES William (1842 — 1910). Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ θεμελιωτῆ τοῦ γνωσιολογικοῦ Πραγματισμοῦ συγγενεῦει μὲ τὴν κοσμοθεωρία τοῦ δημιουργοῦ τῆς «Δημιουργικῆς Ἐξέλιξης» τῆς Ζωῆς, τοῦ Bergson. Ἡ φιλοσοφία του εἶναι ἡ φιλοσοφία μιᾶς κοσμοθεωρίας Δυναμισμού καὶ Ἐξελικτισμοῦ καὶ συνάμα δυναμικοῦ Ἰλουραλισμοῦ. Ὁ Κόσμος, στὰ μάτια τοῦ James, δὲν ἔχει τίποτα τὸ στατικὸ καὶ μηχανικὸ, τὸ κλειστὸ καὶ τελειωμένο, δὲν εἶναι σύστημα καὶ συγκρότημα οὐσιῶν, ἀλλ' αἰώνιο Γίγνεσθαι. Δὲν ἀποτελεῖ ἐν' ἄτομο, ἀλλὰ συγκροτιέται ἀπὸ ἀπειρο πλῆθος ἀτόμων. Ὁ W. James ἀποστρέφεται τὸ Μονισμό καὶ εἶναι φλογερώτατος ὑπέρμαχος τοῦ Πολυθεϊσμοῦ.

28. WHITEHEAD Alfred (1861 — 1947). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Whitehead εἶναι φιλοσοφία τοῦ Ὁργανικοῦ, τοῦ Ὁργανισμοῦ. Ὁ Whitehead, εἰδικευμένος στὶς φυσικομαθηματικὲς ἐπιστῆμες τοῦ καιροῦ μας, εἶναι ὡς τόσο καὶ ἑραστής τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ φιλοσοφικὸ σύστημά του, βασισμένο ἀπάνω στὶς θεωρίες τῆς σύγχρονης Βιολογίας, καταλήγει στὴ Θρησκεία.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Whitehead θεμελιώνεται ἀπάνω σὲ βαθύτατη κριτικὴ καὶ σφοδρότατη πολεμικὴ τοῦ Ὑλισμοῦ. Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Ὑλισμοῦ, στὰ μάτια τοῦ Whitehead, στηρίζεται ἀπάνω σὲ μιὰ μεγάλη πνευματικὴ πλάνη, σὲ μιὰ πνευματικὴ ἀφαίρεση, ὅπως εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ Ὑλη, καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀρνησὴ τῆς Πραγματικότητος καὶ τῆς Ζωῆς. Ὁ Ὑλισμὸς, κατὰ τὶς θεωρίες τοῦ Whitehead δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σταθῇ σήμερα στὸ φῶς τῶν μεγάλων κατακτήσεων τῆς Ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς μας, τῶν ἀνακαλύψεων καὶ κατακτήσεων τῶν μεγάλων θεωριῶν τοῦ Ἀτόμου, τῶν θεωριῶν τῆς κυματικῆς φύσης τοῦ Φωτός, τῆς Ὑλης, ὡς συμπυκνωμένης ἐνεργείας, τῶν Κβάντων ἐνεργείας κ.λ.π.

Ἡ μόνη ὀρθὴ θεωρία τοῦ Κόσμου, κατὰ τὸ Whitehead, εἶναι ἡ ὀργανικὴ θεωρία. Τὸ Σύμπαν, στὰ μάτια του, εἶναι ἕνας ὀλοζώντανος ὀργανισμὸς. Ὁργανισμὸς ζωῆς. Τὰ μέρη τοῦ Σύνπαντος δὲν εἶναι μόνο τὸ ἕνα κοντὰ στὸ ἄλλο, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἕνα ὀργανικὸ Ὀλο. Δὲν ὑπάρχουν μέσα στὸν Κόσμο ὑλικά πράγματα, ἀλλὰ μόνο πραγματικὰ γεγονότα, ποὺ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ κλείνει μέσα του τὸ Σύμπαν καὶ εἶναι καθρέφτης τοῦ Σύνπαντος. Τὸ Σύμπαν εἶναι μι' ἀπειρὴ συνθετικὴ ἐνότητα.

Ὁ Whitehead εἶναι φλογερώτατος θαυμαστής τοῦ Πλάτωνος καὶ ὑψώνει τὸν Πλατωνισμό σὲ ἀληθινὴ θρησκεία ὅλου τοῦ Κόσμου. Στὰ μάτια

τοῦ Whitehead ὅλη ἡ Εὐρωπαϊκὴ Φιλοσοφία δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μιὰ σειρὰ ἀπὸ σχόλια στὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος.

γ'. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ.

Τὸ γενικὸ συμπέρασμα τῆς ἱστορικῆς ἐπισκόπησης τῶν θεωριῶν τῆς Φιλοσοφίας ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ζωῆς, τόσο στὸν Ἀρχαῖο, ὅσο καὶ στὸ Νεώτερο Κόσμο, εἶναι τὸ συμπέρασμα, πὼς τὸ ἀπόλυτο, ἀπειρο κι' αἰώνιο Ὄν εἶναι ζωὴ καὶ μόνο ζωὴ. Ἡ Ζωὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος, ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα, ἡ ἀπόλυτη Ἀλήθεια. Στὰ μάτια τῶν μεγαλύτερων φιλοσόφων ὅλου τοῦ Κόσμου (Θαλῆ, Ἀναξίμανδρου, Ἡρακλείτου, Ἐμπεδοκλῆ, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλη, Πλωτίνου, Leibniz, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Bergson) πρώτη ἀρχὴ τοῦ Σύμπαντος εἶναι ἡ Ψυχὴ. Ἡ Ψυχὴ, ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος, ἀπὸ τοὺς περισσότερους καὶ μεγαλύτερους φιλοσόφους τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας ταυτίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴ Ζωή, εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὴ Ζωή, κι' ἐνορᾶται ὡς δύναμη Ζωῆς. Δύναμη αὐτοκινησίας καὶ ἀεικινησίας, αὐτενεργείας καὶ αὐτοδημιουργίας.

Σὲ ἀπόλυτη τώρα ἀρμονία μὲ τὶς θεωρίες τῆς Φιλοσοφίας ἀπάνω στὸ πρόβλημα τῆς Ζωῆς εἶναι καὶ οἱ θεωρίες τῆς θετικῆς Ἐπιστήμης τοῦ 20οῦ αἰῶνα, τόσο τῆς Φυσικῆς, ὅσο καὶ τῆς Βιολογίας. Οἱ θεωρίες τῆς Ἐπιστήμης τῆς ἐποχῆς μας, ἀπάνω στὸ πρόβλημα αὐτό, στηρίζονται στὴ δυναμικὴ κοσμοθεωρία καὶ κοσμοερμηνεία τοῦ Σύμπαντος καὶ δέχονται τὴ θεωρία τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας τῆς δυναμικῆς καὶ ζωϊκῆς φύσης τοῦ ἀπολύτου Ὄντος — ἀπολύτου Πραγματικοῦ. Οἱ θεωρίες αὐτὲς τῆς Ἐπιστήμης πηγάζουν ἀπὸ τὴν κοσμογονικὴ θεωρία τῆς Σχετικότητας τοῦ Einstein καὶ τὴ σχετικὴ θεωρία τοῦ τῆς Ὑλης, ὡς συμπυκνωμένης Ἐνεργείας, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσης κοσμογονικὴ καὶ κοσμοϊστορικὴ θεωρία τῶν Κβάντων Ἐνεργείας τοῦ Max Planck. Ἡ Ἐπιστήμη τοῦ 20οῦ αἰῶνα φωτίζει μὲ ἀπειρο φῶς τὸ αἰώνιο πρόβλημα τῆς οὐσίας τοῦ ὄντως Ὄντος. Στὴ γενικὴ πνευματικὴ θεώρησή της τοῦ Σύμπαντος συντρίβει τὴν κοσμοθεωρία τοῦ Ὑλισμοῦ, τὴν κοσμοθεωρία τῆς Ὑλης, ὡς δῆθεν μοναδικῆς οὐσίας τοῦ Κόσμου καὶ ἀπόλυτης Πραγματικότητας, τὴ θεωρία ποὺ ἐκυριάρχησε αἰῶνες στὸ πνευματικὸ στερέωμα τῆς Ἀνθρωπότητας, καὶ στὸ θρόνο τῆς Ὑλης ὑψώνει ὡς ρήγισσα τοῦ Σύμπαντος τὴν Ἐνέργεια, δηλαδὴ τὴ Ζωή, τὴν πνευματικὴ στὴν οὐσία της Ζωῆς. Ἡ Ὑλη, στὸ νόημα τῆς κοσμοθεωρίας τοῦ Ὑλισμοῦ τῶν περασμένων αἰώνων, στὸ φῶς τῆς Ἐπιστήμης τοῦ 20οῦ αἰῶνα, δὲν ὑπάρχει στὴν πραγματικότητα, δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως ὄντολογικὴ ὑπαρξὴ καὶ πραγματικότητα, ὅπως δεχόταν ὁ Ὑλισμός. Ἡ ἀπόλυτη Πραγματικότητα, σύμφωνα μὲ τὶς θεωρίες τῆς Ἐπιστήμης τοῦ αἰῶνα μας, εἶναι ἡ Δύναμη, ἡ δημιουργικὴ Δύναμη — Ἐνέργεια, ἡ πνευματικὴ στὴν ἀληθινὴ οὐσία της δημιουργικὴ Ζωή. Ἡ δημιουργικὴ Ζωὴ εἶναι στὴν οὐσία της δημιουργικὴ Ἐνέργεια (Ἀυτενέργεια), Δημιουργικὴ Ἐλευθερία. Καὶ ὡς δημιουργικὴ